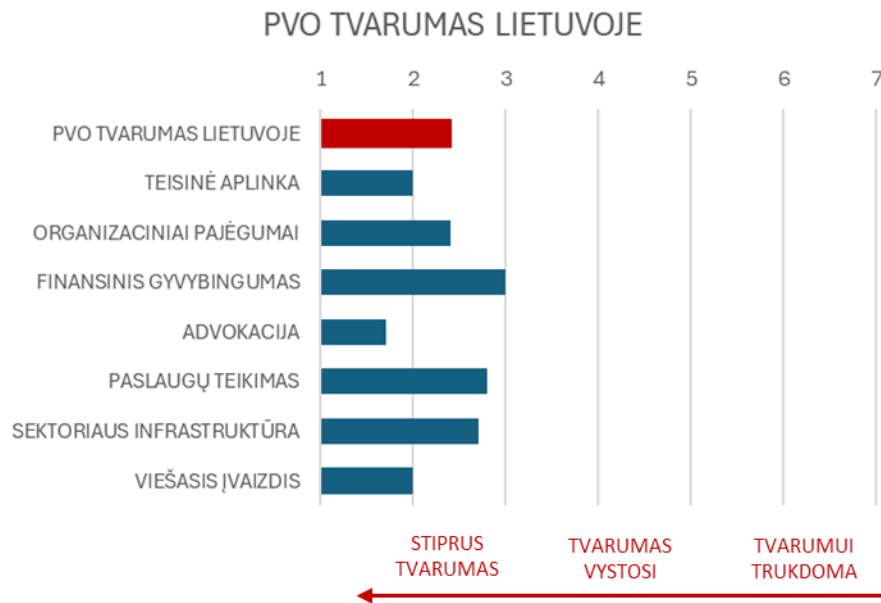

NAUJASIS LIETUVOS PILIETINĖS VISUOMENĖS ORGANIZACIJŲ TVARUMO INDEKSAS¹

BENDRAS PVO TVARUMAS: 2.4

2023-ieji ir 2024-ieji metai Lietuvoje buvo santykinai stabilūs. Tebesitęsiant Rusijos karinei invazijai į Ukrainą, šalies ekonomika prisitaikė ir stabilizavosi: 2023 m. smuko 0,3 proc., o 2024 m. grįžo į augimo kelią. Gerokai išaugus asignavimams gynybai ir kasmet skiriant Ukrainai saugumo ir gynybos paramos už beveik 0,25 proc. metinio bendrojo vidaus produkto, Lietuvos ekonomikos rodikliai tolydžiai gerėjo. Vidutinė metų infliacija (vidutinis vartojimo kainų lygis, palyginti su praėjusiais metais) 2023-aisiais šalyje sudarė 9,1 proc., tačiau 2024 m. infliacija ir energetikos kainų šuoliai buvo suvaldyti – spalio mėnesį infliacija krito iki 0,1 proc. ir pasiekė žemiausią pastarųjų ketverių metų tašką. Minimalus darbo užmokestis kilo nuo 730 eurų 2022 m. iki 840 eurų 2023 m. ir iki 924 eurų 2024 metais. Gerokai paaugo atlyginimai viešajame sektoriuje.

Valstybės finansavimas pilietinės visuomenės organizacijų (PVO) sektoriui nedidėjo, personalo kaštai augo, todėl šių organizacijų reali perkamoji galia mažėjo ir finansinė padėtis darėsi vis labiau įtempta. Ypač sunkioje situacijoje atsidūrė organizacijos, vykdančios ilgalaikes paslaugų teikimo sutartis.

¹ JAV tarptautinės plėtros agentūros daugiau nei du dešimtmečius finansuotas Pilietinės visuomenės organizacijų tvarumo indeksas dabar savarankiškai įgyvendinamas remiant LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijai.

2024 m. „CIVICUS Monitor“ pastebėjo, kad pilietinės visuomenės padėtis pasaulyje prastėjo, bet pilietinių laisvių Lietuvoje vertinimas nekito, ir 2024 m. šalis išliko keturiasdešimties atvirą pilietinę erdvę turinčių pasaulio valstybių sąrašė. Tačiau Lietuvos PVO aplinka nebuvo stabili: visuomenės poliarizacija, karo Ukrainoje pradžioje užleidusi vietą vienybei, vėl suvešėjo, ir tai atsispindėjo 2024 m. vykusiuose trejuose rinkimuose. Socialinėje medijoje pagausėjo puolimų prieš PVO. 2024 m. gale PVO su nerimu pasitiko naują šalies valdžią, kurios atstovai viešai demonstravo panieką žmogaus teisėms ir demokratinėms vertybėms. Viešojoje erdvėje PVO reiškė nuomonę įvairiais klausimais, tačiau taikios jų protesto akcijos neretai buvo bevaisės, ir tai silpnino visuomenės pasitikėjimą PVO.

Nors visuomenės ir verslo palaikymas įvairioms PVO labdaros ir paramos Ukrainai akcijoms išliko didelis, tačiau mažėjo, o dėmesio centre atsirado nauja tema – visuomenės saugumas ir pasirengimas ekstremalioms situacijoms. Geopolitiniai veiksniai išbalansavo finansavimą, tačiau atskleidė sektoriaus potencialą. Organizacijos sutelkė vidinius rezervus ir toliau stabiliai veikė visose srityse.

Vyriausybei peržiūrint Nacionalinės pažangos plano įgyvendinimo kriterijus, skėtinėms organizacijoms teko skubiai mobilizuotis, kad apgintų sektoriui gyvybiškai svarbias programos nuostatas. Kai kurių kriterijų (pavyzdžiui, viešųjų paslaugų perdavimo) vertinimas pakito iš kiekybinio į kokybinį, ir dėl to galimai mažės valstybės valdžios ir savivaldos motyvacija siekti pokyčio. Nors PVO netenkina, kad sektorius nenuosekliai įtraukiamas priimant sprendimus, kad neišspręstas paslaugų įkainių klausimas, siekiant suvienodinti viešojo sektoriaus ir PVO pozicijas perkant paslaugas, santykis su valstybės valdžia iš esmės buvo grįstas partneryste. Savivalda ir PVO bendradarbiavo fragmentiškai – tiek dėl silpnų vietos organizacijų, tiek dėl savivaldos nenoro įtraukti ir stiprinti PVO.

Teisinė sektoriaus aplinka nuosekliai gerėjo, o įvairėjanti jo infrastruktūra teikė daugiau paramos galimybių. Savanoriška veikla plėtėsi į regionus ir stiprino vietos lygmens organizacijas, bet atotrūkis tarp nacionalinių ir regionų PVO tvarumo vis dar buvo didelis. Didžiosios PVO 2023–2024 m. sukūrė infrastruktūrą, subūrė rėmėjų bendruomenes, gebėjo telkti lėšas ir buvo efektyviai valdomos. Mažosios, neišgalėdamos samdyti darbuotojų, neturėjo galimybių vystyti paslaugų ir įvairinti pajamų šaltinių.

Lietuvoje PVO gali būti registruojamos asociacijos, labdaros ir paramos fondo (LPF) arba viešosios įstaigos (VŠĮ) teisine forma. Remiantis VĮ „Registru centras“ (RC) duomenimis, 2024 m. pabaigoje šalyje veikė 20 760 asociacijų, VŠĮ ir LPF. Socialinę veiklą vykdančios religinės bendruomenės yra laikomos PVO. Tokių organizacijų Lietuvoje 2024 m. buvo 109, tarp jų „Lietuvos Caritas“ ir „Caritas“ vyskupijų organizacijos.

Teisinės registracijos požymio nepakanka identifikuoti PVO. VŠĮ yra populiarus smulkaus verslo registravimo forma, be to, tarp VŠĮ yra ir valstybės ir savivaldybių valdomų įstaigų. Ne visos asociacijos, LPF ir VŠĮ siekia viešosios naudos, pavyzdžiui, verslo asociacijos atstovauja įvairių ekonomikos sričių įmonių interesams. Be to, ne visos organizacijos siekia gauti paramos iš

gyventojų ir verslo – 2024 m. pabaigoje paramos gavėjo statusą turėjo 18 606 asociacijos, VšĮ ir LPF. Paramos gavėjų statusą turėjo ne tik PVO, bet dar per 10 tūkst. juridinių asmenų, tarp jų buvo daug biudžetinių ugdymo įstaigų. 2020 m. priimti Nevyriausybinų organizacijų (NVO) plėtros įstatymo pakeitimai įvedė NVO žymą, kuri padeda tikslinti duomenis apie šalies PVO sektorių. Baigiantis 2023 metams, NVO žymą turėjo 3 647 organizacijos, o 2024 m. gale – 7 853. RC jau keletą metų išregistruoja ataskaitų neteikiančius juridinius vienetus, todėl PVO duomenų bazę sudaro veikiančios organizacijos.

2023–2024 m. toliau formavosi sektoriaus stebėseną, buvo plečiama ir gryninama PVO duomenų bazė, tikslinama duomenų rinkimo metodika, įtraukti nauji pradiniai duomenys. RC nuo 2024 m. pradėjo rinkti ir viešai skelbti visų ne pelno organizacijų (asociacijų, viešųjų įstaigų bei labdaros ir paramos fondų) duomenis apie savanorystę, o Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras (NIPC) pirmą kartą pabandė apskaičiuoti savanoriškos veiklos indėlį į šalies BVP, kuris sudarė 0,91 proc.

2023–2024 m. Lietuvos PVO tvarumas nežymiai pagerėjo dviejose – teisinės aplinkos ir sektoriaus infrastruktūros – srityse, o pablogėjo finansinio gyvybingumo srityje. Bendra tvarumo indekso reikšmė išliko nepakitusi.

TEISINĖ APLINKA 2.0

2023–2024 m. tęsėsi 2022-aisiais pradėti teisėkūros darbai, prisidėję prie PVO palankios teisinės aplinkos formavimo. Buvo patikslintos įvairius PVO veiklos aspektus reguliuojančios teisinės nuostatos, pasistūmėta reguliuojant viešosios naudos statuso suteikimą ir įteisinant socialinį verslą, taip pat buvo supaprastintas savanorių išlaidų apskaitymas. Vis tik neįvyko ilgai

lauktas pokytis sprendžiant perkančiųjų organizacijų statuso klausimą, ir PVO turėjo priekaištų biurokratiniais reikalavimams ir tvarkoms.

2023–2024 m. buvo keletą kartų papildyti Asociacijų, Viešųjų įstaigų ir Labdaros ir paramos fondų įstatymai, patikslinus asociacijų registravimo ir narystės bei visų teisinių formų PVO valdymo ir ataskaitų teikimo bei viešinimo nuostatas. Papildytos ir įstatymų nuostatos dėl VšĮ ir LPF dalininkų, 2023 m. paskelbti teismų išaiškinimai, kokia tvarka gali vykti viešosios įstaigos dalininko pašalinimas. 2024 m. patvirtintas viešosios naudos statuso, kurį numato NVO plėtros įstatymas, suteikimo tvarkos aprašas. 2025 m. pradžioje ši tvarka bus pristatyta NVO tarybai prie Vyriausybės, kuri įsitrauks vertinant organizacijas ir skelbs viešosios naudos organizacijų sąrašą.

2023-ųjų gruodį buvo priimtas naujos redakcijos Savanoriškos veiklos įstatymas, įsigaliojęs 2024-ųjų liepą, o metų gale priimti poįstatyminiai teisės aktai leido organizacijoms supaprastinta tvarka apskaityti nedideles savanoriškos veiklos išlaidas, tokias kaip savanorių kelionė ir maitinimas savanorystės metu. 2024-aisiais Seimas pritarė iniciatyvai, skirtai palengvinti paramos įforminimą. Riba, kai privaloma sudaryti notarinę sutarties formą, buvo pakelta nuo 14,5 tūkst. iki 100 tūkst. eurų.

2024 m. liepą finansų ministrė patvirtino pelno nesiekiančių juridinių asmenų veiklos ataskaitų formą. Didžiosios PVO sunerimo dėl šios formos, nes joje sunku atspindėti veiklos kompleksumą. Be to, nėra aišku, ar bus užskaitomos kitų formų ataskaitos ir ar tokias ataskaitas atmetus organizacijoms bus savaime pritaikytos nuobaudos pagal nuo 2024 m. liepos mėnesio įsigaliojusią automatinio administracinių nusižengimų protokolų surašymo procedūrą, taikomą juridiniams asmenims, laiku nepateikusiems metinių ir veiklos ataskaitų RC. Apskritai PVO kritikuoja ataskaitų formas, teikiamas valdžios institucijoms, kaip senos formos priemones. RC reikalauja vis daugiau informacijos, pavyzdžiui, savanoriško darbo valandų skaičiaus, kitų metų veiklos tikslų, bendruomenės įtraukimo, metų veiklos rezultatų. Organizacijas demotyvuoja tai, kad, jų manymu, ataskaitos yra kaupiamos, bet neskaitomos. Duomenų bazėms trūksta interaktyvumo ir galimybių formuoti sąsajas analizuojant informaciją. Pavyzdžiui, Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas pastebėjo, kad kai kurios asociacijos į narių sąrašus įtraukia organizacijas, kurios nėra šių asociacijų narės. RC duomenų bazėje nėra galimybės patikrinti narystę, nors tokią sąsają nebūtų sunku sukurti panaudojant turimus RC duomenis.

2023 m. gruodį priimtos Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo pataisos įvedė socialinio verslo sąvoką ir įteisino socialinį verslą kaip naują ekonominės veiklos kategoriją, o 2024 m. spalį įsigaliojo Socialinio verslo subjekto statuso įgijimo ir netekimo tvarkos aprašas. Socialinio verslo statusas, kurio gali siekti verslo įmonės ir bet kuria teisine forma registruotos PVO, padės gauti prieigą prie finansavimo šaltinių ir rinkų. 2024-ųjų pabaigoje Inovacijų agentūros svetainėje buvo registruotos 187 socialinio verslo subjekto statusą įgijusios įmonės, tarp jų ir Lietuvoje gerai žinomų PVO, tokių kaip „Mamų unija“, „Lietuvos Caritas“ ir Nacionalinio socialinės integracijos institutas, iniciatyvos.

2023 m. rudenį patvirtintuose planuose – Piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategijos 2023–2025 m. įgyvendinimo plane ir Valstybės gynimo plane – nevyriausybinių organizacijos įvardintos tarp visuotinės gynybos dalyvių. NVO vaidmuo numatytas įvairiose priemonėse, kurioms skiriamas finansavimas, o viena priemonių yra projektų dalinio finansavimo konkursai, skatinantys tobulinti NVO institucinius gebėjimus ir plėtoti savanorišką veiklą, kuria stiprinamas visuomenės pilietiškumas.

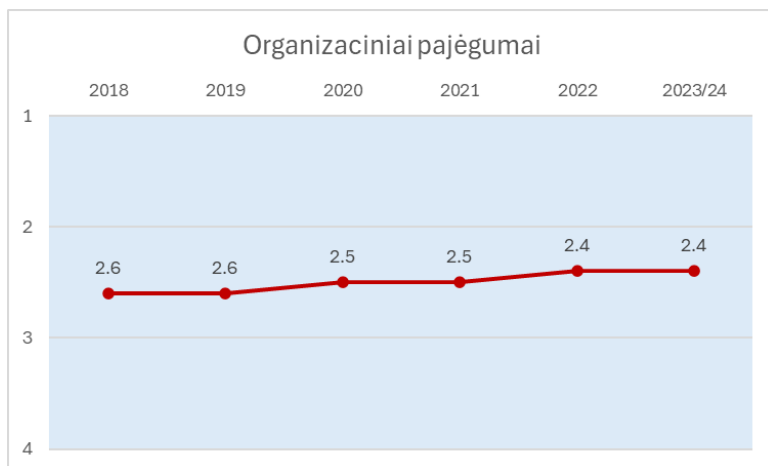
Tinkamas perkančiosios organizacijos statuso nustatymas išlieka aktualus PVO, nes neteisingai nustačius statusą, organizacijos patiria skaudžių pasekmių, pavyzdžiui, gali būti nekompensuojamos išlaidos projektuose. Sprendimą dėl statuso turi priimti pati organizacija, įvertinusi, ar ji atitinka Viešųjų pirkimų įstatymo pateiktus apibrėžimus. Tačiau finansuojančios institucijos gali

nesutikti su PVO sprendimu ir panaudoti savo įtaką spaudžiant organizaciją pakeisti sprendimą. Įstatymo sąvokos sudėtingos, o konkrečios organizacijų veiklos aplinkybės, tokios kaip finansavimo šaltiniai, dažnai kinta. PVO jau ne vienus metus siekia pokyčio dėl perkančiosios organizacijos statuso taikymo, o per šį dvejų metų laikotarpį nepasitenkinimas esamomis tvarkomis dar labiau išaugo.

Organizacijų teisiniai pajėgumai nekito. Tiek didžiosioms PVO, tiek mažosioms regionų organizacijoms trūko kvalifikuotos teisinės pagalbos. Regionuose, kur teisinis raštingumas mažesnis, PVO susidūrė su sunkumais atliekant dokumentų registravimo procedūras, pavyzdžiui, keičiant įstatus ar valdybą. Dokumentų formos turi daug sudėtingais terminais pateiktų parinkčių, o RC neretai atmeta dokumentus dėl biurokratinių reikalavimų, pavyzdžiui, jei dalis parašų yra elektroniniai, o dalis – originalūs popieriuje.

Aplinkosauginėms organizacijoms keletą kartų buvo pateikti strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo (SLAPP) todėl, kad jos skleidė visuomenei būtiną žinoti informaciją, kuri, ieškovų teigimu, žemino jų dalykinę reputaciją. Viena tokių bylų buvo iškelta asociacijai „Kraštovaizdis“, kuri viešai reiškė abejones dėl statomo vėjo elektrinių parko įgyvendinimo procedūrų tinkamumo ir kitų su tuo susijusių aplinkybių. Nors šiuos ieškinius teismas įvertino kaip SLAPP, organizacijoms prireikė profesionalios advokatų pagalbos ir papildomų išteklių bylinėjimuisi.

ORGANIZACINIAI PAJĖGUMAI 2.4

2023–2024 m. sektoriaus organizaciniai pajėgumai nedidėjo, nes mažėjo PVO perkamoji galia ir tapo sunkiau išlaikyti personalą. Tačiau didžiosios nacionalinės organizacijos suspėjo sukurti infrastruktūrą bei ištvirtinti paslaugų rinkoje ir jos toliau stiprėjo. Tyrimai rodo piliečių įsitraukimo ir savanorystės mažėjimo tendencijas, šiose srityse vyko teigiamų kokybinių poslinkių,

be to, nacionaliniu lygmeniu prasidėjo savanorystės stebėseną. Nors materialinė bazė kiek silpnėjo, PVO gebėjo rasti sprendimus ir vykdyti veiklą pakitusių sąlygomis.

PVO stengėsi išlaikyti ir plėsti savo auditorijas: toliau telkė paramą Ukrainai, kėlė naujas iniciatyvas, kurios stiprina civilinę saugą ir parengtą ekstremalioms situacijoms, siekė teikti gyventojams kokybiškesnes ir regionams lengviau pasiekiamas paslaugas. Pavyzdžiui, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus civilinės saugos informacinė kampanija pasiekė visų savivaldybių gyventojus, o „Maisto bankas“ 42 savivaldybėse įkūrė inovatyvias maisto atiduotuves, kuriose 100 tūkst. besilankančių gyventojų gali pasirinkti jiems reikalingų nuo sunaikinimo išsaugotų maisto produktų ir oriai gauti paramą maistu. PVO pastangos neliko nepastebėtos: Pilietinės visuomenės instituto rengiamo

Pilietinės galios indekso (PGI) 2023 m. duomenimis, 52 proc. Lietuvos gyventojų aukėjo pinigų, daiktų arba kitaip parėmė asmenis, visuomenines organizacijas ar pilietines iniciatyvas.

Sektorius gryninasi, ir išliko organizacijos, kurios yra aiškiai apsibrėžusios savo misiją ir geba kryptingai veikti nestabilioje aplinkoje. Išsikvėpė kai kurios iniciatyvos, kilusios kaip atsakas į 2022 m. prasidėjusią Rusijos invaziją į Ukrainą, tarp jų ir „1 k paramos fondas“, kuri laiką buvęs labai matomas viešojoje erdvėje. O Ukrainą remianti organizacija „Blue/Yellow“ nuosekliai laikėsi dar 2014 m. užsibrėžto tikslo ir praėjus dešimtmečiui turėjo daugiataukstantinę auditoriją: 2024 m. pabaigoje jos „Facebook“ paskyrą sekė 61 tūkst. asmenų, ji toliau rengė „Radarom“, plačiausiai gyventojų ir verslo organizacijų palaikomą paramos akciją Lietuvoje.

Įtemptos geopolitinės situacijos fone ilgalaikis strateginis planavimas praktiškai nevyko: organizacijos vis dar siekė atgauti pusiausvyrą po didžiulio 2022 m. infliacijos ir energetinių išteklių kainų šuolio ir pakitusių finansavimo prioritetų. Planuoti ilgiau nei metus į priekį neleido ir finansavimo mechanizmai: tik kelios konkursinės priemonės siūlė galimybę užsitikrinti finansavimą keliems metams. Valstybės finansų bendrovei „Iltė“ (buvusi „Invega“) praradus suinteresuotumą socialinio poveikio obligacijomis ir Inovacijų agentūrai nustojus propaguoti socialinio poveikio vertinimą savivaldybėse, poveikio matavimo tema sektoriuje prigeso. Apie poveikio vertinimą daugiausia buvo kalbama socialinio verslo kontekste, ši tema kartais būdavo įtraukiama į skėtinių organizacijų nariams rengiamus mokymus.

Sektoriuje vyraujančiose mažose organizacijose takoskyra tarp valdymo organų ir administracijos buvo neryški. Dalininkai dažnai atliko vadovų ir vadybininkų vaidmenis, atskaitos buvo rengiamos tik formaliam atsiskaitymui su valstybės institucijomis. Skėtinėse ir didžiosiose nacionalinėse organizacijose vidinis reguliavimas buvo griežtesnis, jos veikė atvirai ir skaidriai, o jų valdysenos standartai nenusileido geriausioms verslo praktikoms. Neretai tokioms organizacijoms vadovavo verslo sektoriuje patirties įgiję vadovai.

2023–2024 metai buvo sunkūs organizacijoms, kurių didžiąją biudžeto dalį sudarė valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšos, o tokių sektoriuje yra dauguma. Šalyje augo minimalus darbo užmokestis, kilo viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimai, tačiau valstybės finansuojamų priemonių biudžetai ir paslaugų įkainiai nebuvo indeksuojami, todėl nedidėjo ir administravimui skirtos lėšos. Viešąsias paslaugas teikiančių PVO darbo sąnaudos augo, ir darėsi vis sunkiau išlaikyti personalą. Organizacijos ieškojo galimybių finansuoti darbo jėgą, o kai kurios pasinaudojo Užimtumo tarnybos subsidijų darbo užmokesčiui programa, skirta socialiai pažeidžiamų asmenų įdarbinimui. Ši programa pirmiausia pasitarnavo PVO, kurioms buvo reikalinga mažiau kvalifikuota darbo jėga.

Ypač sunku buvo pritraukti ir išlaikyti rinkoje paklausius specialistus. Atlyginimai PVO sektoriuje buvo gerokai mažesni nei šalies vidutinis darbo užmokestis. „Mysalary.lt“, atliekanti atlyginimų tyrimą Lietuvoje, nurodė, kad kvalifikuoto vaikų dienos centro darbuotojo darbo užmokestis buvo 1 081-1 367 eurų, tai sudarė maždaug pusę šalies vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, kuris 2024 m. pasiekė 2 238 eurus. Kvalifikuotų darbuotojų labai stigo dar ir dėl to, kad 2023 m.

gruodį priimtas naujasis Socialinių paslaugų įstatymas sugriežtino reikalavimus socialines paslaugas teikiančių darbuotojų kvalifikacijai ir profesinei kompetencijai. Vaikų dienos centrai skundėsi nebeišgalintys teikti vaikams psichologo paslaugų, o kompleksines paslaugas teikiantys centrai ieškojo paramos darbuotojų kompetencijai kelti.

Esant bendram nepalankiam kontekstui pasitaikė ir sėkmės istorijų: įsitvirtinusios paslaugų rinkoje kelios didžiosios organizacijos ne tik išlaikė pastovų darbuotojų skaičių, bet ir plėtėsi. Pavyzdžiui, socialines paslaugas teikiantis Nacionalinis socialinės integracijos institutas 2023 m. turėjo 548 darbuotojus, o „Maisto bankas“ darbuotojų skaičių padidino dvigubai: nuo 67 darbuotojų 2022 m. iki 123 darbuotojų baigiantis 2024-iesiems.

Regioninės PVO ir toliau veikė be samdomo personalo. Dominavo 1-2 nuolatiniai darbuotojus samdančios organizacijos, o dauguma darbuotojų ir toliau buvo samdomi projektams, neužtikrinant veiklos tęstinumo ir prarandant darbuotojus, įgijusius žinių ir patirties. Sektoriuje buvo įvairių socialinio verslumo, kultūrinių ir kūrybinių industrijų užuomazgų, tačiau personalo, galinčio nuosekliai užsiimti paslaugų kūrimu ir pardavimu, stoka neleido organizacijoms įsiterpti į paslaugų rinką. Atviros Lietuvos fondo (ALF) NVO lyderių akademijos darbuotojai pastebėjo, kad personalo trūkumas, o ne kompetencijos buvo kritinis veiksnys, neleidžiantis organizacijoms generuoti pajamas iš paslaugų ir produktų pardavimo. Stiprėjo tik tos organizacijos, kurios jau buvo sukūrusios paslaugų infrastruktūrą.

Remiantis Pasaulio filantropijos 2024 m. indeksu (*World Giving Index*), savanoriaujančiųjų Lietuvoje per metus sumažėjo nuo 12 iki 11 proc., o 2024 m. gruodį atliktas Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „VILMORUS“ tyrimas parodė, kad mūsų šalyje savanoriavo 13,8 proc. gyventojų, t. y. 2,5 proc. mažiau nei atskleidė 2021 m. darytas analogiškas tyrimas. PGI 2023 m. duomenimis, gyventojų įsitraukimas į visuomeninių organizacijų ir judėjimų veiklą sumažėjo 4 proc. – iki 9,6 proc. 2023 m. įvedus reikalavimą Registrų centrai teikti savanorystės duomenis, Lietuvoje pradėjo formotis nacionalinio lygmens savanorystės stebėseną. Pirmieji surinkti duomenys už 2022 metus atskleidė, kad bendras savanorių skaičius ataskaitas pateikusiose organizacijose buvo beveik 120 tūkst., o bendras savanoriškos veiklos valandų skaičius – beveik 5 mln. Šie duomenys galėjo būti netikslūs dėl to, kad ne visos organizacijos tinkamai vykdė savanorių apskaitą, tačiau savanorystės duomenų atsiradimas yra reikšmingas stebint ir vertinant sektoriaus organizacinius pajėgumus.

Didžiosios savanorius telkiančios organizacijos, kurių veikloje dalyvauja tūkstančiai gyventojų, turi sukūrusios savanorystės duomenų bazes ir veikiančias savanorių įvedimo, valdymo ir išlaidų sistemas. Šių organizacijų savanorystės duomenis drauge su kitais ištekliais tikrina nepriklausomas auditas. Dviejų tokių organizacijų – Lietuvos Raudonojo Kryžiaus (LRK) ir „Maisto banko“ savanoriai sudarė per 17 proc. 2023 m. RC pateikto bendro savanorių skaičiaus. LRK 2023-aisiais savanoriavo 12 320 asmenų, kurie iš viso savanorystei skyrė 389 288 valandas. Nors LRK verslo savanorių skaičius padvigubėjo, bendras savanorių skaičius, palyginti su 2022 m., sumažėjo beveik 3 tūkst. Gerokai savanorių skaičių padidino „Maisto bankas“. Jame 2022 m.

savanoriavo 5 492 žmonės, skyrę 59 924 valandas savo laiko, o 2023 m. – 16 637. Jie kovai su maisto švaistymu ir skurdu skyrė 283 038 valandas neatlygintino darbo.

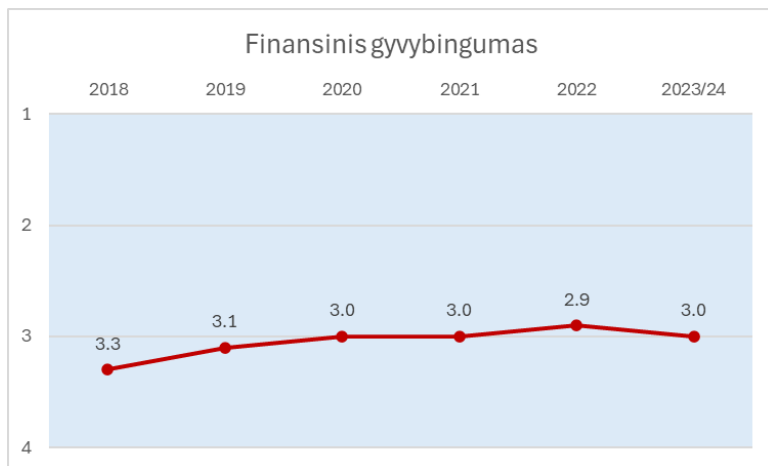
Sėkmingai savanorius mobilizavo ir mažesnės socialinėje srityje veikiančios nacionalinės organizacijos. Pavyzdžiui, „Savanoriai vaikams“, kurie rūpinosi ligoninėse esančiais vienišais vaikais ir veikė socialinėse įstaigose, turėjo 260 savanorių, iš jų 152 savanoriai prisijungė per 2023 metus. Jaunimo savanoriškos tarnybos programa paskatino organizacijas priimti savanorius ir išplėtė savanorystę kaimo vietovėse. Per porą metų padvigubėjo LiJOT tinkle esančių jaunimo savanorius priimančių organizacijų. Jų 2024 m. buvo apie 100. Tradiciškai daug savanorių pritraukė aplinkosaugos iniciatyvos ir bendruomeninė veikla. Jau 16 metų aktyviai veikianti aplinkosaugos iniciatyvų organizacija „Mes Darom“, siejama su visuotine vienos dienos švarinimosi akcija, 2024 m. 5,5 karto padidino ilgalaikių aplinkosaugos iniciatyvų, suburiančių vietas bendruomenės, skaičių. PGI duomenimis, 2023-aisiais aplinkos tvarkymo talkose dalyvavo 37 proc., o vietos bendruomenių veikloje 25 proc. Lietuvos gyventojų. Dėl geopolitinių veiksnių reikšmingai sustiprėjo pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms ir valstybės gynybai savanorystės kryptis. LRK intensyviai rengė rezervo savanorius, kuriuos galėtų suaktyvinti nutikus nelaimei ir kurių pagalbos galima būtų sulaukti krizės metu. Kaip ir anksčiau, 2023-2024 m. buvo populiarsnė trumpalaikė savanorystė, o savanorystės reguliarumas buvo didelis iššūkis savanorišku darbu grįstoms PVO iniciatyvoms.

Pagyvėjo verslo savanorystė, keitėsi jos formos. Vienkartinius komandos formavimo renginius savanoriaujant labdaros organizacijose keitė profesionali teisininkų, komunikacijos ir kitų specialistų pagalba PVO. 2020-aisiais SBA koncernas inicijavo „Savanorystės bangą“ ir per 4 metus subūrė beveik 4,9 tūkst. savanorių iš SBA grupės įmonių, jie savanorystei skyrė iš viso beveik 19,5 tūkst. valandų. 2024-ieji „Savanorystės bangai“ tapo rekordiniai: per metus į savanorystę įsitraukė net 1 960 žmonių, jie dalyvavo 80-tyje įvairių iniciatyvų.

COVID-19 pandemijos metu įsigyta įranga ir technologijos pradėjo nusidėvėti, o naujoms įsigyti nebuvo finansavimo. Jaunesnioji PVO darbuotojų karta ėmė naudotis dirbtinio intelekto įrankiais, ypač rengiant projektų pasiūlymus ir projektų ataskaitas, tačiau dirbtinio intelekto galimybės dar nebuvo nukreiptos į kitas organizacijos veiklas, tokias kaip klientų aptarnavimas, stebėseną ir vertinimą, savanorių valdymas ir veiklos efektyvumo didinimas.

Iki 2024 m. buvo išspręstas energijos kaštų klausimas. Organizacijos, kurioms leido veiklos pobūdis, atsisakė biurų ir kitų patalpų, o bendruomeninėms organizacijoms neretai patalpas suteikė savivaldybės. Dauguma miestuose patalpas turinčių organizacijų jas nuomojo, nes lėšos investicijoms į ilgalaikią turtą vis dar buvo neprieinamos ir finansavimo priemonėmis galėjo pasinaudoti tik keletas didžiųjų PVO. ES subsidijas teikiantys fondai taikė sunkiai įveikiamus apribojimus. Pavyzdžiui, Nacionalinio socialinės integracijos instituto socialinis verslas „Inovatorių slėnis“, atkuriantis Kamariškių dvarą Zarasų savivaldybėje, užsitikrino finansavimą rekonstrukcijos darbams, tačiau susidūrė su iššūkiu gauti jį projektavimui, kurio nerėmė nei vienas fondas.

FINANSINIS GYVYBINGUMAS 3.0

Finansinis PVO gyvybingumas 2023–2024 m. nežymiai sumažėjo, nes mažėjo reali organizacijų perkamoji galia, o paslaugas pagal ilgalaikes sutartis teikiančių organizacijų veikla tapo nuostolinga. Sumenko finansavimas žmogaus teisių organizacijoms, o kultūros organizacijos nebuvo patenkintos kultūros finansavimo pokyčiais. Atsiradę nauji finansavimo šaltiniai

nekompensavo bendro sektoriaus finansų sumažėjimo.

Valstybės biudžetas išliko svarbiausias Lietuvos PVO finansavimo šaltinis. Valstybės finansavimo apimtis nemažėjo, tačiau reali jo vertė sumenko dėl infliacijos ir kylančių darbo kaštų. Finansavimas per NVO fondą, pagrindinį PVO institucinio stiprinimo rėmėją, nebuvo proporcingas augančiam poreikiui. Ukrainos tema vis dar dominavo skiriamoje paramoje, tačiau palaipsniui užleido vietą kitiems prioritetams, o naujai atsiradę finansavimo šaltiniai buvo skirti krašto gynybai ir visuomenės saugumui stiprinti. Nacionalinės PVO sėkmingai telkė lėšas, bet organizacijų finansavimas savivaldos lygmeniu stagnavo, pajamos iš paslaugų neaugo.

NIPC duomenimis, valstybės skirtas finansavimas konkursinėms priemonėms 2023 m. siekė apie 140 mln. eurų. Šis skaičius neparodo realaus sektoriaus finansavimo lygmens. Pavyzdžiui, 1,26 mln. eurų dydžio Sveikatos apsaugos ministerijos Valstybinio visuomenės sveikatos stiprinimo fondo programose nebuvo nei vienos išimtinai PVO skirtos priemonės, o konkursuose PVO rungsi su biudžetinėmis ir verslo įmonėmis.

Sektorių toliau nuosekliai rėmė Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM), ji teikė finansavimą per projektines veiklas, akreditacijas ir subsidijas. 2023–2024 m. SADM skyrė beveik 13,5 mln. eurų konkursinėms priemonėms įgyvendinti. Didelė dalis šių lėšų pasiekė organizacijas per NVO fondą ir buvo skirtos PVO instituciniam stiprinimui. NVO fondui SADM kasmet skiria 2,9 mln. eurų. 2020-aisiais steigiant fondą buvo numatyta, kad greta šių lėšų Vyriausybė kasmet prisiždės prie fondo ne mažiau nei 20 proc. nuo Gyventojų pajamų mokesčio (GPM) dalies, gyventojų paskirtos ne pelno subjektams. Konstituciniam Teismui paskelbus, kad įstatymai, kurie įtvirtina konkretų išankstinį įvairių fondų ir programų finansavimą, numatant jo dydį kaip tam tikrą procentą nuo akcizų ir mokesčių, prieštarauja Konstitucijai, planuotas fondo augimas nevyko. Poreikis finansavimui augo, o 2023–2024 m. konkursų paraiškų statistika atskleidė, kad NVO fondo biudžetas yra nepakankamas ir didelė dalis visus reikalavimus atitinkančių paraiškų lieka nefinansuojamos. Pavyzdžiui, 2023 m. konkurse NVO instituciniams gebėjimams stiprinti buvo gautos 278 paraiškos, iš jų finansuotos 79, o 50 liko rezervinių projektų sąrašė. NVO fondas

kasmet skiria 900 tūkst. eurų PVO institucinių gebėjimų stiprinimui, 800 tūkst. eurų nacionalinių PVO stiprinimui ir 800 tūkst. eurų skėtinių PVO stiprinimui. 2023 m. fondas įvedė naujovių: supaprastino paraiškos formas, taikė lankstesnes procedūras, pasiūlė mažesnių subsidijų galimybę nedidelėms organizacijoms, taip pat priemonę, skirtą tarptautiniams projektams kofinansuoti. Nacionalinėms ir skėtinėms PVO pirmą kartą paskyrus finansavimą iškart dvejais metams, buvo sudarytos sąlygos planuoti veiklą dvejus metus į priekį ir taip nuosekliau siekti poveikio.

Vaikų dienos centrams (VDC) per akreditaciją skiriamos lėšos stabiliai augo. 2022 m. SADM skyrė 7,8, 2023 m. – 8,3, o 2024 m. – 8,5 mln. eurų. Lėšų prieaugis finansavo VDC sistemos plėtrą: 2023 m. pradžioje veikė 482, o 2024 m. – 524 akredituoti VDC. Vienam VDC skiriama suma išliko nepakitusi nuo 2022 metų, bet realios centrų išlaidos gerokai išaugo.

Parama asmenų su negalia teisėms ir interesams atstovaujančioms asociacijoms išliko apie 1,7 mln. eurų metams, o jaunimo sričiai 2023–2024 m. taip pat skirta įprasta 3,5 mln. eurų suma. Iš jaunimo sričiai finansuoti skirtų lėšų 633 tūkst. eurų buvo nukreipta emocinę psichologinę pagalbą jaunimui teikiančioms organizacijoms. Išliko 164 tūkst. eurų finansavimas jaunimo savanoriškos tarnybos programoms, pradėtas skirti kovojant su COVID 19 padariniais. Šios lėšos finansavo savanorių koordinatorių veiklą ir buvo itin svarbios palaikant ir plečiant jaunimo savanorystę. Plėtėsi jaunimo užimtumo programos savivaldybėse, bet atviroms jaunimo erdvėms ir centrams skirtų lėšų nepadaugėjo ir jų buvo gerokai mažiau nei reikėjo. Daugiau nei dešimtmetį vykdomos dviemėis jaunimo koordinacinės veiklos ir organizacijų stiprinimo programos finansavimas nekito. Nacionalinės organizacijos galėjo gauti iki 29,7 tūkst. eurų finansavimą, kurį ne visos spėjo išnaudoti. Organizacijos pastebėjo, kad dabartinė subsidijų administravimo tvarka neskatina taupyti, o atsiskaitymo periodų pabaigoje lėšos leidžiamos skubotai.

Remiantis Konstitucinio Teismo sprendimu, 2021 m. pabaigoje buvo panaikintas Kultūros rėmimo fondas, kurio lėšas sudarė akcizo pajamos, gautos už parduotą alkoholį ir tabako gaminius, bei lėšos, gautos iš loterijų ir azartinių lošimų mokesčio. Priėmus šį sprendimą, Lietuvos kultūros taryba, kuri viešo konkurso būdu remia kultūros ir meno projektus, tapo tiesiogiai finansuojama valstybės biudžeto lėšomis. Kultūrinių ir kūrybinių industrijų sektorius mano, kad tai sukėlė neigiamų pasekmių – padidino politikų įtaką šioje taryboje ir nesudarė galimybių peržiūrėti fondo veiklą bei kurti naujus finansavimo mechanizmus, tokius kaip neliečiamo kapitalo fondas, ir pritraukti investicijų. Kultūros tarybos biudžetas 2023–2024 m. nedidėjo, o išaugę darbo ir energetikos kaštai bei infliacija realiai mažino kūrybinio ir kultūrinio PVO sektoriaus gyvybingumą.

Bendruomenių organizacijų (BO) finansavimas, kuris yra Žemės ūkio ministerijos kompetencija, išliko apie 2 mln. eurų dydžio. Esamose finansavimo programose atsirado naujų, bendruomenių saugumo užtikrinimui skirtų veiklų, taip pat svariai augo Krašto apsaugos ministerijos (KAM) NVO rėmimo dinamika. 2023-aisiais NVO programoms KAM skyrė 200 tūkst. eurų, 2024 m. – 400 tūkst. eurų, o 2025 m. numatė 600 tūkst. eurų paramą.

Su dideliu lėšų trūkumu susidūrė žmogaus teises ginančios PVO. 2024 metais baigėsi EEE ir Norvegijos finansinių mechanizmų finansuojama Aktyvių piliečių fondo (APF) programa, rėmusi žmogaus teisių advokaciją. Valstybinis finansavimas advokacijos veikloms nebuvo skirtas, todėl kilo grėsmė nacionalinio lygmens PVO, tokių kaip Žmogaus teisių stebėjimo institutas, išlikimui.

APF administratorius Atviros Lietuvos fondas pastebėjo, kad organizacijoms, dirbančioms nepatogiomis temomis, kreipiantis paramos, tenka maskuoti veiklos tematiką.

SADM skaičiavimu, savivaldybių finansavimas, į kurį 2023 m. galėjo pretenduoti PVO, siekė beveik 70 mln. eurų. Šių lėšų pagrindą sudarė valstybės biudžeto lėšos, perskirstytos per savivaldybių biudžetus. Jos buvo skirtos socialinėms, sporto, švietimo, kultūros, sveikatos paslaugoms, bendruomenių veiklai. Nors buvo didelių finansavimo galimybių, savivaldos lygmeniu PVO susidūrė su sunkiai įveikiamomis kliūtėmis ir barjeriais. Savivaldybės mieliau skyrė lėšas savo pačių įsteigtioms organizacijoms, paraiškų vertinimas buvo tendencingas, pastebėta partinių interesų įtaka. Daug savivaldybių pasitvirtino tvarkas, pagal kurias jų finansuojamose programose gali dalyvauti tik toje savivaldybėje teisinę buveinę užregistravusios PVO. Dažnai vietos PVO yra nepajėgios konkuruoti savivaldybių skelbiamuose konkursuose, o nacionalinės PVO negali dalyvauti dėl buveinės registracijos.

Oficialiosios statistikos duomenimis, verslo parama 2023 m., palyginti su 2022 m., sumažėjo nuo 341 mln. iki 298 mln. eurų, o 2024 m. vėl beveik pasiekė 341 mln. eurų. 2023 m. didžioji verslo paramos dalis – 56 mln. eurų – teko sportui, 19 mln. eurų – socialinei globai ir rūpybai, po 11 mln. eurų – švietimui ir kultūrai, 8 mln. eurų – sveikatos apsaugai. Verslas į PVO rėmimą vis dar žiūrėjo siaurai, o paramą siejo su tiesiogine rinkodara. PVO nebuvo išvystę gebėjimų rasti sąlyčio taškus su potencialiais verslo rėmėjais ir aiškiai įvardinti naudą rėmėjams ir visuomenei, tačiau keletas nacionalinių organizacijų, tokių kaip „Gelbėkit vaikus“, Lietuvos Raudonasis kryžius ir organizacija „Blue/Yellow“ sėkmingai pritraukė verslo finansavimą, siūlydamos įmonėms aiškias, skaidrias ir patrauklias bendradarbiavimo iniciatyvas.

2023–2024 metais vyko nemažai labdaros renginių, skirtų Ukrainai. Didžiausias – 2023 m. sausį vykusį akcija „Radarom!“ – sutelkė 14 mln. eurų, o 2024 m. vasarį – 8,5 mln. eurų, už kuriuos įgyta svarbios Ukrainos karių saugumui įrangos – oro erdvės stebėjimo radarai ir „saugaus kario“ komplektai. Sėkmingai vyko didžiųjų Lietuvos PVO tradiciniai lėšų rinkimo renginiai. „Maltiečių sriuba“ 2024 m. surinko per 476 tūkst. eurų, „Gelbėkit vaikus“ paramos koncerte surinkta 207 tūkst. eurų, o „Maisto banko“ koncerto „Pasidalink“ žiūrovai suaukojo daugiau nei 241 tūkst. eurų – didžiausią sumą per tryliką šios iniciatyvos gyvavimo metų.

Didžiausia 2023–2024 m. verslo organizacijų ir privačių asmenų teikiamos paramos dalis vis dar buvo skirta Ukrainai, tačiau tolydžio mažėjo. Visuomenei gerai žinoma dešimtmetį nuosekliai Ukrainą remianti organizacija „Blue/Yellow“ 2022 m. surinko 41 mln. eurų paramos, iš jų 16 mln. eurų skyrė verslo organizacijos, 23 mln. eurų – fiziniai asmenys ir 2 mln. eurų gyventojai kaip gyventojų pajamų mokesčio (GPM) dalį. 2023 m. „Blue/Yellow“ sutelkė 28 mln. eurų. Iš jų 11 mln. eurų paaukojo juridiniai, 15 mln. eurų fiziniai asmenys ir 2 mln. eurų surinkta iš gyventojų paskirtos GPM dalies. Kitų nacionalinių organizacijų Ukrainai ir karo pabėgėliams Lietuvoje skirtos programos taip pat mažėjo. Pavyzdžiui, „Maisto banko“ 2022 m. finansavimo pajamos buvo apie 29 mln. eurų, iš jų Ukrainai ir pabėgėliams iš Ukrainos skirta 8,3 mln. eurų, o iš 2023 m. gautų apie 27 mln. eurų pajamų pabėgėliams Lietuvoje remti „Maisto bankas“ skyrė apie 3 mln. eurų. 2024 metais šis skaičius dar sumažėjo.

Gyventojų paskirta GPM dalis nuo 2023 m. mokestinio laikotarpio pajamų, palyginti su praėjusiais metais, išaugo nuo 29,4 mln. iki apytiksliai 34 mln. eurų, tačiau sumažėjo gyventojų, skyrusių

GPM dalį, skaičius: 2022 m. tokių gyventojų buvo 484 tūkst., o 2023 m. – 437 tūkst. Nuo 2024 m. keičiasi 1,2 GPM skyrimo tvarka. Paramą galės gauti tik tos asociacijos, LPF ir VšĮ, kurios iki 2025 m. gegužės bus įregistruvosios NVO statusą. 2023 m. gale NVO žymą turėjo apie 4 tūkst. organizacijų, kurios sudarė apie šeštadalį visų paramos gavėjų. NVO statusą turinčioms organizacijoms GPM dalį paskyrė per 140 tūkst. gyventojų. 8,5 mln. eurų suma pasiskirstė tarp beveik 3 tūkst. NVO statusą turinčių organizacijų. Didžiausia – daugiau kaip 2,1 mln. eurų – paramos suma atiteko „Blue/Yellow“, jai GPM dalį skyrė per 28 tūkst. gyventojų. „Mamų unija“ ir Rimanto Kaukėno paramos grupė, remiančios vėžiu sergančius vaikus, Maltos ordino pagalbos tarnyba, besirūpinanti vienišais seneliais, gyvūnų gerovės organizacija VšĮ „Penkta koja“ ir „Laisvės TV“ jau keletą metų yra tarp daugiausia GPM paramos surenkančių organizacijų. 2023 metais, palyginti su ankstesniu mokesčiniu laikotarpiu, beveik padvigubėjo VšĮ „Savanoriai vaikams“ surinkta GPM suma. Ji siekė beveik 433 tūkst. eurų ir buvo ketvirta pagal dydį surinkta suma.

Didelis atotrūkis tarp didžiausios surinktos sumos – „Blue/Yellow“ surinko 2,1 mln. eurų – ir antrosios pagal dydį 670 tūkst. eurų sumos, kurią surinko „Mamų unija“, liudija geopolitikos poveikį visuomenei ir GPM finansavimo instrumento aktualumą kintant visuomenės poreikiams. Šis finansavimo mechanizmas yra ypač svarbus sektoriui ir, tikėtina, bus dar svarbesnis nuo 2024 m. susiaurinus paramos gavėjų ratą. Kitais įstatymų įtvirtintais rėmimo mechanizmais, tokiais kaip neliečiamo kapitalo fondas ir mecenatystė, PVO nesinaudojo. Vyriausybės strateginės iniciatyvos „Kurk Lietuvai“ 2023 m. atlikta studija parodė, kad Lietuvoje mecenatystė neveikia todėl, kad trūksta paskatų. Ekspertai abejoja, ar reikėjo išskirti mecenatystę kaip atskiru įstatymu reguliuojamą paramos mechanizmą.

Internetinė lėšų rinkimo platforma „aukok.lt“ 2023 m. surinko apie 660 tūkst. eurų, 3 mln. eurų mažiau nei 2022 metais. 2022-aisiais 88 proc. surinktų lėšų buvo skirta Ukrainai, vėliau projektų Ukrainai mažėjo. „aukok.lt“ pradėjus rinkti lėšas fiziniams asmenims, 2024 m. sutelkta apie 941 tūkst. eurų suma pasiskirstė tarp PVO ir ekstremalias situacijas patyrusių gyventojų. Organizacijoms toliau naudojantis tarptautinėmis sutelktinio finansavimo platformomis, teko patirti nesklandumų. 2022 metais nemaža dalis Lietuvos kūrėjų ir PVO paliko sutelktinio finansavimo platformą „Patreon“, nes bendrovė neleido pervesti paramos Ukrainos kariams, ir perėjo į lietuvių įsteigtą platformą „Contribee“. 2024 metais organizacija „Blue/Yellow“ viešai patvirtino, kad sutelktinio finansavimo platforma „Contribee“ bandė pasisavinti pinigų iš organizacijos.

Nemaža paramos Ukrainai dalis buvo ne finansinė. Įmonės ir gyventojai aukojė transporto priemones, drabužius, maistą, medikamentus, apkasų žvakes. Didžiąją paramos „Maisto bankui“ dalį sudarė prekybos tinklų atiduodami maisto produktai. Šių produktų vertė 2023 m. buvo apie 12 mln. eurų, tačiau 2024 m. pradžioje priėmus Maisto įstatymo pataisas, pratęsusias besibaigiančio galiojimo prekių pardavimo terminą, parama maistu gerokai sumažėjo. „Transparency International“ Lietuvos skyrius pasigedo nefinansinės paramos mechanizmų, kuriais valstybė galėtų prisidėti prie PVO veiklos. Pavyzdžiui, valstybė remia žiniasklaidą suteikdama prieigą prie informacijos ir teikdama pagalbą SLAPP bylose, tačiau advokaciją vykdančios organizacijos negauna nemokamų duomenų iš RC, nėra bendradarbiavimo sistemos su Valstybės duomenų agentūra. Gyventojai noriai rėmė PVO savanoriška veikla. RC 2023 ir 2024 metais pateiktas duomenimis, per 120 tūkst. aktyvių Lietuvos piliečių savanorystei kasmet paskiria daugiau nei 5 mln. valandų.

Parduodamos paslaugos sudarė nežymią PVO finansų dalį. Remiantis NIPC analize, didžiausios sektoriaus dalies – asociacijų – pardavimo pajamos vidutiniškai sudarė 0,47 proc. jų bendrųjų pajamų. Įsitvirtinant socialinio ir kultūrinio verslumo sąvokoms, bandymų parduoti paslaugas daugėjo, tačiau gautos lėšos retai atpirko sąnaudas. Šiuo požiūriu išsiskyrė Nacionalinis socialinės integracijos institutas, kurio pajamos iš paslaugų 2023 m. buvo beveik 5 mln. eurų ir sudarė daugiau nei 80 proc. visų organizacijos pajamų. Viešųjų paslaugų perdavimas galėtų turėti itin didelį poveikį sektoriaus finansams, tačiau toliau vyko vangiai.

SADM valdomose programose griežtėjo požiūris į PVO ataskaitas. Buvo vertinama ne tik finansinė atskaitomybė, bet ir turinys. Nacionalinės PVO teikė išsamias, gerai parengtas ataskaitas. PVO pirko apskaitos paslaugas, tačiau apskaitos įmonės ne visuomet išmanė PVO finansinės atskaitomybės ypatumus. Daugelis mažųjų organizacijų neišgalėjo samdyti apskaitos specialistų, o rajonų PVO finansinis raštingumas buvo itin menkas. Atviros Lietuvos fondas, vykdamas NVO lyderių akademijos mokymus, pastebėjo, kad mažosios rajonų organizacijos neretai neskiria finansų valdymo nuo apskaitos, neplanuoja biudžetų.

ADVOKACIJA 1.7

2023–2024 m. PVO advokacija nekito. Ji buvo aktyvi, tačiau ne visuomet sėkminga. Skėtinių organizacijų vaidmuo buvo itin pastebimas, o PVO advokacijos pajėgumai labai skyrėsi nacionaliniu ir vietos lygmeniu. Bendradarbiaudamos su ministerijomis, PVO pasigedo vieningos praktikos ir sistemiškos įtraukties. Pasiteisino ne visi daug vilčių kėlę atstovavimo interesams mechanizmai, o privalomų atstovavimo mechanizmų

gausa savivaldybėse mažino sektoriaus potencialą atstovaujant gyventojų interesams.

2024 m. vyko Seimo rinkimai. Skėtinės organizacijos aktyviai bendravo su politinėmis partijomis, rengė savo siūlymus jų programoms, rengė susitikimus ir kėlė rūpimus klausimus, o metų gale, kai buvo suformuota Vyriausybė, savarankiškai ir drauge su Nacionaline NVO koalicija teikė siūlymus Vyriausybės programai.

Nacionalinė NVO koalicija dėjo daug pastangų, kad gerėtų PVO finansavimas. Nors finansavimas per NVO fondą neišaugo, tačiau atsirado naujas jo šaltinis, skirtas organizacijoms, įgyvendinančioms Piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategiją. Be to, pavyko palengvinti didesnės paramos įforminimą.

Daug advokacijos veiksnių vyko žmogaus teisių srityje. Žmogaus teisių organizacijos nesėkmingai siekė daryti įtaką įstatymų leidėjams, kad jie vykdytų įsipareigojimus rinkėjams: ratifikuotų Stambulo konvenciją ir priimtų Partnerystės įstatymą. Moterų teisių organizacijos 2023 m. vasarą

šventė pergale: įsigaliojo apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis. PVO, atstovaujančioms asmenims su negalia, pavyko įgyvendinti didžiąją dalį tikslų siekiant negalios reformos. 2024 m. prasidėjusi reforma užtikrins žmonių, turinčių negalią, teises ir lygias galimybes įvairiose gyvenimo srityse. Grupei parlamentarų pasiūlius keisti 2020 m. priimtą Įtraukiojo ugdymo įstatymą, Nacionalinis švietimo NVO tinklas, Lietuvos šeimų, auginančių kurčius ir neprisigirdinčius vaikus, bendrija „PAGAVA“ ir kitos PVO sėkmingai apgynė specialiųjų poreikių turinčių vaikų teisę mokytis pasirinktoje ugdymo įstaigoje.

Tęsiasi strateginis bylinėjimasis prieglobsčio ir migracijos klausimais. 2023 metais buvo paskelbtos kelios migrantams palankios nutartys Lietuvos žmogaus teisių stebėjimo instituto inicijuotose bylose. Nors strateginis bylinėjimasis yra veiksminga advokacijos priemonė, net stipriosios PVO, pavyzdžiui „Transparency International“ Lietuvos skyrius, jo vengia, nes jis reikalauja daug išteklių, o bylinėjimasis gali trukti keletą metų. NVO ir ekspertų koalicijos „Galiu gyventi“ inicijuota byla, po kurios įkalinimo įstaigose pradėta gydyti priklausomybė, truko 6,5 metų. Iki teismo sprendimo 15 metų intensyvūs advokacijos veiksmai, palaikant tarptautinėms organizacijoms, buvo bevaisiai.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (NSMOT) savo veikloje išskyrė tris pagrindines advokacijos sritis: legalaus darbo paketas, socialinių paslaugų reguliavimo, finansavimo ir kokybės reikalavimų rengimo bei mokesčių reformos. Buvo priimta dalis NSMOT siūlymų dėl socialinių paslaugų finansavimo, nemažai atsižvelgta rengiant naujas akreditacijos tvarkas, o rengiant kokybės reikalavimus NSMOT buvo projekto partnerė greta valstybės ir biudžetinių įstaigų. Deja, mokesčių reforma buvo atidėta, o Finansų ministerijos sudarytoje mokesčių reformos darbo grupėje NSMOT vienintelis atstovavo viešosios naudos nevyriausybiniam sektoriui – neišlaikytos proporcijos tarp atstovavimo šiam sektoriui ir verslo interesams. NSMOT 2021 metais pradėtą veiklą, ginant Lietuvos gyventojus, turinčius įsiskolinimų, 2024 m. vainikavo sėkmė. Seimas pritarė naujai skolų išieškojimo sistemai.

2024 m. kovą buvo priimti labdaros organizacijoms, maitinančioms skurstančiuosius, nepalankūs Maisto įstatymo pakeitimai, pratęsę pardavimo laiką besibaigiančio galiojimo produktams. Ekonomikos ir inovacijų ministerija akivaizdžiai gynė verslo interesus, neatsižvelgdama į NSMOT ir „Maisto banko“ argumentus.

Rengiant 2023 m. gruodį Seime patvirtintą viziją „Lietuva 2050“, vyko daug diskusijų ir bendros kūrybos renginių, kurie plačiai įtraukė PVO. „Lietuva 2050“ ir ją įgyvendinantis Nacionalinis pažangos planas (NPP) buvo suderinti su socialiniais partneriais, tarp jų ir PVO. 2024 m. NPP buvo peržiūrėtas, pakeisti įvairių sričių rodikliai, nuo kurių priklauso programų finansavimas. Rodiklių peržiūrėjimas vyko atskirų sričių darbo grupėse, neinformuojant PVO. Vėlai į procesą įsijungusios PVO išsaugojo pagrindinius PVO plėtros rodiklius, tokius kaip pilietinės galios indeksas ir viešųjų paslaugų perdavimas, tačiau pastarojo vertinimui nustatytas neambicingas kriterijus, atsisakius prieš tai buvusio siekio perduoti 15 proc. visų paslaugų. Socialinėje srityje išliko dauguma pradinių rodiklių, o kultūros srityje nemažą dalį poveikio rodiklių pakeitė produkto lygmens rodikliai, tokie kaip bibliotekų ir muziejų skaičius. Vis tik Nacionalinė kūrybinių ir kultūrinių industrijų asociacija džiaugėsi, kad į strateginius dokumentus buvo įtrauktas kultūros dėmuo ir suformuotos priemonės, kuriose galės dalyvauti viešosios įstaigos, o Lietuvos kultūros taryba, kuri įgyvendina valstybės politiką kultūros srityje, suformavo asociacijoms palankesnius finansavimo kriterijus.

Greta darbo su įstatymų leidėjais PVO organizavo viešosios nuomonės formavimo kampanijas. Visuomenė palaikė aplinkosaugos organizacijas, kurios siekė atšaukti 2023 m. gruodį priimtas Medžioklės įstatymo pataisas, leidžiančias naudoti naktinio matymo taikiklius. Šį teisės aktą vetavo ir LR prezidentas, tačiau Seimas veto atmetė. Sėkme pasibaigė aktyvi kampanija dėl gyvūnų gerovės – buvo priimta Gyvūnų gerovės ir apsaugos įstatymo pataisa, draudžianti kailinių žvėrelių verslą. Vykstant aršioms diskusijoms, PVO, tarp jų ir tėvų organizacijos bei Rengimo šeimai asociacija, išsaugojo lytiškumo temas 2023 m. rugsėjį startavusioje Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje.

Sklandžiai vyko atstovavimas jaunimui nacionaliniu lygmeniu. Bendradarbiaujant Lietuvos jaunimo organizacijų tarybai (LIJOT) ir Vyriausybės Jaunimo reikalų agentūrai (JRA), parengta jaunimo darbuotojo akreditavimo sistema. LIJOT aktyviai bendradarbiavo su SADM dėl jaunimo dalyvavimo ir informavimo bei konsultavimo sistemų pertvarkos. LIJOT, vienijanti didžiausias nacionalines jaunimo organizacijas ir savivaldybių jaunimo organizacijų tarybas („apvaliuosius stalus“), siekė stiprinti atstovavimą jaunimui savivaldybėse. Tose savivaldybėse, kuriose neveikia jaunimo „apvalieji stalai“, jaunimui buvo atstovaujama itin silpnai. Pasitaikė atvejų, kai buvo slopinamas siekis įkurti vietos jaunimo organizacijas, o kai kurios jaunimo iniciatyvos negalėjo formalizuotis dėl vadovo amžiaus – pagal įstatymus juridinio asmens vadovu gali būti tik 18 metų sulaukęs žmogus.

Advokacijos resursai vietos lygmeniu seko. Nacionaliniu lygmeniu neabejojama, kad įtraukti socialinius partnerius yra reikalinga ir naudinga, tačiau regionuose sprendimai nederinami su PVO, jos matomos tik kaip paslaugu teikėjos. Mažesnių miestų ir rajonų savivaldybėse susitarimai vyksta mikrolygmeniu, ieškant kompromisų. Vietos PVO, galinčių užsiimti advokacija, yra nedaug: organizacijos neturi apmokamo personalo, trūksta kompetencijų ir platesnio požiūrio į tikslines grupes.

Dalyvavimas daugybinėse privalomose atstovavimo pilietinei visuomenei struktūrose vargina savivaldybių PVO, išskaido galimą sektoriaus poveikį. Mažesniųjų savivaldybių Švietimo, Neįgaliųjų reikalų, Jaunimo reikalų, Bendruomeninių organizacijų (BO) ir NVO tarybose ir kituose dariniuose dalyvauja tie patys PVO atstovai, kurie nepajėgia tinkamai atstovauti ir daryti įtaką vietos valdžios sprendimams. Atskirais teisės aktais įsteigtų BO ir NVO tarybų skirtis nėra prasminga, ir dauguma savivaldybių pasinaudojo galimybe jas sujungti į vieną atstovavimo struktūrą. Net didžiųjų miestų savivaldybėse, kuriose yra daugiau aktyvių organizacijų, taip pat sostinėje Vilniuje, NVO tarybų aktyvumas blėsta, nes atstovavimo tarybose darbo sąnaudos nėra kompensuojamos. NVO informacijos ir paramos centro 2024 m. atliktos apklausos duomenimis, pusėje iš 46 apklausoje dalyvavusių savivaldybių veikė bendros NVO ir BO tarybos. 23 NVO tarybos nepateikė nei vieno pasiūlymo savivaldybei nuo kadencijos pradžios, o 26 NVO tarybos mano, kad į jų pasiūlymus nebuvo atsižvelgta.

Du bene naujausi nacionalinio lygmens atstovavimo mechanizmai – Regionų plėtros tarybos (RPT), įgyvendinančios nacionalinę regionų politiką, ir įtakdariai teisėkūrai – nedavė didesnės pridėtinės vertės PVO advokacijai. RPT Partnerių grupių, kuriose dalyvauja PVO, siūlymai nėra privalomojo pobūdžio ir į juos dažnai neatsižvelgiama. Vidaus reikalų ministerija, atlikusi tyrimą,

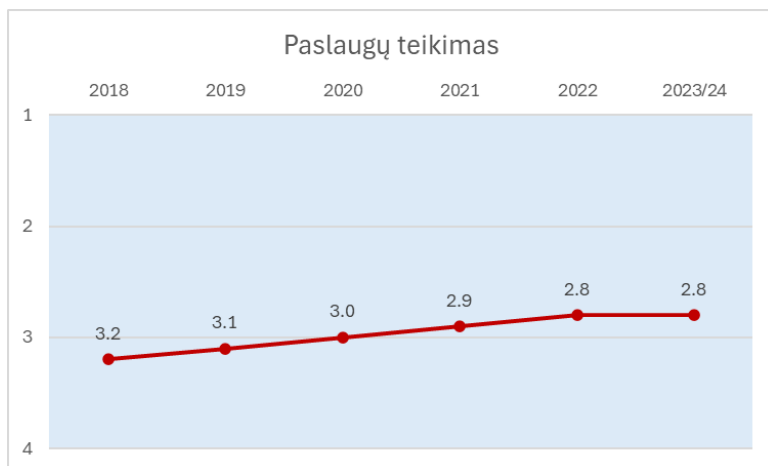
pateikė rekomendacijas, kaip pagerinti RTP darbą ir stiprinti partnerių grupės įtaką, tačiau nėra šių rekomendacijų įgyvendinimo priežiūros.

Įtakdarių registre registruotos PVO teoriškai turi teisę gauti informaciją iš institucijų apie rengiamus teisės aktų projektus, tačiau gauna tik nedidelę jos dalį. Dalinimasis informacija daugiausia priklauso nuo institucijose dirbančių žmonių požiūrio į partnerius, o ne nuo to, kad PVO yra įsiregistravusi įtakdare konkrečioje srityje. Nėra nuolatinio ryšio tarp PVO ir teisės aktus rengiančių grupių. Šios savo nuožiūra siunčia rengiamus teisės aktus derinti ir tikisi greito ir kokybiško PVO atsako. Rengiamų teisės aktų peržiūra tampa išūkiu PVO, nes darbai reikalauja kompetencijos, žmogiškųjų resursų, darbų apimtys yra didelės, nenumatyti kompensavimo mechanizmai.

Advokaciją vykdančios PVO pasigenda tarpinstitucinės integracijos ir vieningos atstovavimo praktikos įvairiose valdžios institucijose. SADM kuruoja PVO sektoriaus plėtrą, taip pat svarbus Vidaus reikalų ministerijos, atsakingos už regionų politiką, ir Žemės ūkio ministerijos, remiančios kaimo bendruomenes, vaidmuo. Organizacijoms sunku suprasti, į kurią ministeriją kreiptis siekiant PVO sektoriaus reguliavimo pokyčių. Ministerijų biurokratinės procedūros sudėtingos, todėl PVO vis dažniau renkasi daryti įtaką per Seimo narius.

SADM nereguliuoja kitų ministerijų PVO įtraukties politikos. Skirtingų ministerijų PVO įtraukties kriterijai neaiškūs, o įtrauktis remiasi geranorišku pareigūnų požiūriu. Neretai žinybos turi savo PVO ratą ir nori girdėti vieningą sektoriaus nuomonę diskutuojamais klausimais. PVO sunkiai sekasi bendradarbiauti su Sveikatos apsaugos ministerija, o kai kuriose ministerijų grupėse, pavyzdžiui SADM Darbo rinkos grupėje, kurios vaidmuo svarbus paslaugų perdavimo srityje, PVO įtraukiamos pernelyg fragmentiškai.

PASLAUGŲ TEIKIMAS 2.8

PVO paslaugų teikimas 2023–2024 m. socialinėje srityje truputį paaugo dėl socialinės priežiūros srityje įsitvirtinusio akreditacijos modelio ir naujoms paslaugoms skiriamo valstybinės valdžios finansavimo. Nepaisant teisinių paskatų, paslaugų perdavimo procesas savivaldybėse neįgavo pagreičio ir netgi šiek tiek mažėjo. PVO ir biudžetinių įstaigų konkurencijos sąlygos nebuvo lygios, o paslaugas teikiančių PVO situacija prastėjo

dėl augančių kaštų ir stagnuojančių paslaugų įkainių.

Valstybinė valdžia dar 2018 m. deklaravo siekį didinti viešųjų paslaugų perdavimą privačiam sektoriui, tarp jų ir PVO, tačiau nebuvo valios užsibrėžtą siekį įgyvendinti, nevyko diskusijos šia tema. Paslaugų perdavimas kūrė įtampą savivaldybėse, nes buvo suvokiamas kaip grėsmė darbo vietoms viešajame sektoriuje. PVO buvo sunku įsitvirtinti paslaugų teikimo srityje ir dėl nelygių starto

pozicijų. Savivaldybių įstaigos, turinčios biudžeto lėšomis išlaikomą infrastruktūrą ir personalą, viešuosiuose pirkimuose galėjo siūlyti paslaugas daug mažesnėmis kainomis. Nebuvo lėšų PVO paslaugų teikimo infrastruktūrai vystyti, o paslaugų įkainiai dažnai būdavo skaičiuojami neįvertinus visų infrastruktūros ir personalo kaštų. Nebuvo nacionaliniu mastu parengtos metodologijos, kuri leistų apskaičiuoti realią paslaugos kainą ir konkursuose skelbti konkurencingą įkainį, todėl savivaldybių nustatyti tos pačios paslaugos įkainiai skyrėsi. Paslaugų įkainiai neamortizavo infliacijos ir kylančių darbo jėgos kaštų, todėl ilgesnes sutartis pasirašiusioms PVO paslaugų teikimas tapo nuostolingas. Pagal pastaruosius NIPC atliktus skaičiavimus, savivaldybių perduotų paslaugų bendra faktinė reikšmė 2024 m. buvo 5,98 proc. Kultūros srityje perduota 1,2, švietimo – 0,5, sporto – 9,9, socialinių paslaugų – 12,17 proc. Palyginti su PVO tvarumo indekso 2022 m. duomenimis, bendras paslaugų perdavimo procentas gerokai sumažėjo. Tai galima paaiškinti tuo, kad nors biudžetinių įstaigų finansavimas 2023–2024 m. padidėjo, tačiau konkursams skirtas biudžetas liko praktiškai tas pats. Apie 50 proc. konkursinių lėšų savivaldybėse buvo paskirta joms pavaldžių įstaigų projektams. Be to, buvo atvejų, kai projektams skirtą finansavimą gavo pati savivaldybės administracija.

Socialinėje srityje daugėjo galimybių teikti akredituotas paslaugas, bendrai finansuojamas iš savivaldybių ir valstybės biudžetų. Nuo 2022 m. socialinės priežiūros paslaugos, kurių iš viso yra 14, teikiamos tik akredituotos. 2023–2024 m. PVO aktyviai teikė akredituotas neįgaliųjų socialinės reabilitacijos bendruomenėje paslaugas, taip pat neįgaliųjų asmeninio asistento paslaugą. 2024 m. šią paslaugą jau galėjo gauti visų, išskyrus vieną, savivaldybių gyventojai. Nors finansavimas iš valstybės biudžeto asmeninei pagalbai teikti nuo 2022 m. išaugo beveik dvigubai (nuo 5,8 mln. iki 10,5 mln. eurų), asmeninės pagalbos teikimo poreikis nebuvo visiškai patenkintas.

Savivaldybės netolygiai prisidėjo prie socialinių paslaugų finansavimo. Pavyzdžiui, 2023 m. vienam vaikui išlaikyti vaikų dienos centre pusė šalies savivaldybių skyrė SADM nustatytą minimalią 32,5 euro sumą per mėnesį ir 60 eurų – specialiųjų poreikių turinčiam vaikui. Daugiausia savivaldybės biudžeto lėšų vienam vaikui minėtai paslaugai finansuoti skyrė Klaipėdos miesto savivaldybė – atitinkamai 356 eurus ir 486 eurus per mėnesį.

2004 m. balandį šalyje veikė 508 vaikų dienos centrai (VDC), daugumą jų buvo įsteigti PVO. VDC – pirmasis socialinės priežiūros paslaugų subsektorius Lietuvoje, perėjęs į paslaugų teikimą akreditacijos būdu ir užsitikrinęs tęstinį finansavimą. Nuo 2024 m. liepos, įsigaliojus Socialinių paslaugų įstatymo pataisoms, akredituoti VDC įgijo teisę neterminuotai teikti paslaugas. Per 2023 metus akredituotų VDC skaičius šalyje padidėjo 42, o centrus lankančių vaikų skaičius nuo 2021 m. kasmet augo beveik dviem tūkstančiais. Valstybės skiriamas finansavimas didėjo nežymiai ir 2023–2024 m. nespėjo amortizuoti sektoriaus augimo ir kylančių VDC veiklos kaštų. Ekspertų vertinimu, VDC finansavimas 2024 m. tenkino tik 50-70 proc. centrų gyvavimui būtinų poreikių, dėl to kilo grėsmė centrų išlikimui. VDC vienijančios organizacijos kreipėsi į Vyriausybę ir prašė didesnio finansavimo šiai itin reikalingai paslaugai. Mažėjant realiam VDC finansavimui, įsigaliojo griežtesni akredituotos socialinės priežiūros reikalavimai, dar labiau apsunkinę VDC paslaugą teikiančių PVO, ypač mažųjų, padėtį.

Beveik trečdaliu padidėjęs Jaunimo reikalų agentūros finansavimas Jaunimo savanoriškos tarnybos programai, proporcingai paskirstytas savivaldybėms, prisidėjo prie paslaugų infrastruktūros kūrimo ir naujų darbo su jaunimu formų, o akredituotos savanorišką veiklą organizuojančios PVO

teikė daugiau mentorystės paslaugų. PVO toliau teikė paslaugas pabėgėliams ir migrantams. Šią veiklą konkurso būdu finansavo Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondas.

Sporto srities paslaugų perdavimo rodikliai kai kuriose savivaldybėse mažėjo dėl pakitusio požiūrio į sporto paslaugas. Šie rodikliai buvo padidėję dėl paramos profesionaliems sporto klubams, kuri buvo priskirta paslaugų perdavimui. Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras (NIPC) aktyviai edukavo savivaldybes, o 2023 m. Klaipėdos apygardos prokuratūros Viešojo intereso gynimo skyrius kreipėsi į teismą dėl savivaldybės sandorių remiant profesionalaus krepšinio klubą „Neptūnas“ biudžeto pinigais pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo.

PVO teikiamos švietimo srities paslaugos plėtėsi, ypač miestuose, kur daugėjo nevalstybinių ugdymo įstaigų. 2024 metais Lietuvoje veikė 93 nevalstybinės bendrojo lavinimo mokyklos, jose mokėsi 8 proc. visų šalies moksleivių. Dauguma nevalstybinių mokyklų registravosi kaip VŠĮ, LPF ir asociacijos. Jos siūlė šeimoms didelę ugdymo koncepcijų įvairovę ir specialiojo ugdymo paslaugas. 2023 m. priėmus naują Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymo redakciją, valstybė pradėjo finansiškai remti ir sustiprino trečiojo amžiaus universitetus. 2024 m. šalyje veikė 52 trečiojo amžiaus universitetai, siūlantys užimtumo programas daugiau kaip 14 tūkst. vyresnio amžiaus žmonių. Iki įstatymo pataisų įsigaliojimo šios PVO išsilaikė iš nario mokesčių, o kai kurias parėmė savivaldybės. 2020 metais įsteigtas „WoW University“, NVO statusą turintis socialinis verslas, siūlė neformalų įgalinančių ugdymą moterims. Iki 2024 m. pabaigos „WoW University“ kursus baigė daugiau kaip 4 tūkst. moterų.

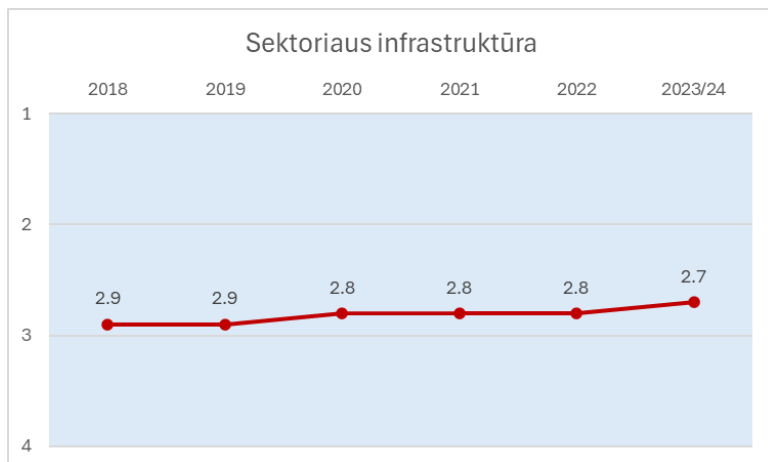
Regionuose švietimo paslaugų perdavimas nespirtėjo iš dalies dėl nepajėgaus PVO sektoriaus. Pavyzdžiui, Kupiškio rajono savivaldybė nerado organizacijos, kuriai galėtų perduoti švietimo paslaugų teikimą. Neatsiradus pajėgioms vietos organizacijoms, paslaugų teikimą savivaldybėse kartais perėmė nacionalinio lygmens PVO. Pavyzdžiui, Socialinės integracijos institutas, kurio buveinė yra Zarasų rajono savivaldybėje, teikė paslaugas 32 savivaldybėse, tarp jų ir didžiuosiuose miestuose. Nacionalinėms organizacijoms buvo nelengva plėsti paslaugų teikimą savivaldybėse: trukdė savivaldybių nustatomi atitikties reikalavimai, tokie kaip būstinės registracijos vieta, taip pat reikėjo išmanyti konkrečių savivaldybių situaciją ir paslaugų traktavimą, kuris savivaldybėse skyrėsi.

Atsirado nauja galimybė teikti paslaugas sveikatos sektoriuje. 2024 m. liepą visoje Lietuvoje startavo nemokamas pacientų pavėžėjimas ir kai kurios savivaldybės, įskaitant Vilniaus, pakvietė PVO teikti savivaldybės lygmens nespecializuotas pavėžėjimo paslaugas. Pavėžėjimo ir palydėjimo paslaugas plėtė ir „Socialinis taksi“ – ne pelno siekianti organizacija, kurios tikslas – didinti neįgaliųjų socialinį ir ekonominį mobilumą Lietuvoje. 2024 m. organizacija turėjo daugiau nei 5 tūkst. klientų keturiolikoje Lietuvos miestų.

2024 metais Kultūros politikos pagrindų įstatymas įtvirtino valdžios bendradarbiavimo su PVO nuostatą, o nuo 2024 m. įsigaliojusiose Kultūros centrų įstatymo pataisose nurodyta, kad kultūros paslaugas gali teikti ir PVO. Nors PVO 2024 m. sudarė pusę viso kūrybos sektoriaus, Kultūros ministerija ir savivaldybės rūpinosi tik savo įsteigtų institucijų finansavimu ir nesiekė perduoti paslaugų PVO. Nebuvo sukurti mechanizmai, leidžiantys PVO konkuruoti su geresnes startines pozicijas turinčiomis viešojo sektoriaus organizacijomis. Pavyzdžiui, „Kultūros paso“ priemonėje, leidžiančioje moksleiviams valstybės lėšomis lankytis įvairiuose kultūros ir meno renginiuose,

didžiąją kultūros edukacijų dalį siūlė valstybės ir savivaldybių išlaikomi muziejai, saugomų teritorijų direkcijos, bibliotekos ir kultūros centrai, turintys stabilią materialinę bazę bei etatinius darbuotojus ir todėl galintys teikti pigesnes paslaugas.

SEKTORIAUS INFRASTRUKTŪRA 2.7

Sektoriaus infrastruktūra 2023–2024 m. nežymiai gerėjo. Ją gerinant lėtai, tačiau nuosekliai stiprėjo bendradarbiavimas su verslo organizacijomis, rinkoje pasirodė specialiai PVO parengtų komercinių produktų – mokymų, konsultacijų ir programinės įrangos. PVO naudojosi virtualiosios erdvės siūlomomis galimybėmis – sutelktinio finansavimo platformomis ir savanorių pritraukimo platforma, kuri pasitarnavo ne tik

didžiausioms ir stipriausioms, bet ir mažesnėms regionų organizacijoms. PVO paramos organizacijos, tokios kaip NIPC, NVO teisės institutas, Nacionalinė NVO koalicija 2023–2024 m. vykdė įprastinę veiklą – mokymus, konsultacijas ir advokaciją. Skėtinės organizacijos atliko svarbų vaidmenį informuodamos nares ir gindamos jų interesus.

1995 m. įsteigtas NIPC svetainėje „3sektorius.lt“ skelbė sektoriui aktualią teisinę, mokestinę, finansavimo ir kitą informaciją, aktyviai informavo sektorių savo „Facebook“ paskyroje, toliau tęsė viešųjų paslaugų perdavimo nevyriausybiniam sektoriui stebėseną, vykdė kasmetinius NVO forumus ir mokymus organizacijoms apie ataskaitų RC rengimą. NIPC aktyviai veikė Lietuvos regionuose, advokatavo sektoriui savivaldybėse, mokė savivaldybes rinkti patikimus duomenis apie sektorių. Skėtinės organizacijos rengė mokymus, padėjo narėms rengti ataskaitas, atliko analizes ir informavo visuomenę apie NVO veiklą. ALF Aktyvių piliečių programa pastebėjo, kad aktuali informacija organizacijas dažnai pasiekdavo tik per „skėčius“, o „skėčiams“ nepriklausančios organizacijos vėluodavo ją gauti arba apskritai jos negaudavo. Visuomenei ir žiniasklaidai gerai žinomi „skėčiai“ lengviau pasiekdavo svarbias auditorijas ginant organizacijų interesus, todėl aktyviai veikiančios PVO matė priklausymo „skėčiams“ naudą. Siekdami padėti nariams, „skėčiai“ vienijosi tarpusavyje. Pavyzdžiui, Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas, Nevyriausybinių organizacijų vaikams konfederacija ir Lietuvos vaikų dienos centrų asociacija susivienijo spręsti vaiko dienos centrų finansavimo problemą. 18 skėtinių organizacijų vienijanti ir jau du dešimtmečius veikianti Nacionalinė NVO koalicija palaikė sektoriaus dialogą su valstybine valdžia ir vykdė nacionalinių skėtinių PVO advokacijos gebėjimus stiprinančius projektus. Skėtinių organizacijų ir NIPC veiklos kaštus dengė valstybės finansuojami projektai, ir tik nedidelę lėšų dalį organizacijos surinko iš nario mokesčių ir komercinės veiklos.

2023–2024 m. toliau veikė sutelktinio finansavimo programa „aukok.lt“. Lietuvos PVO taip pat naudojosi tarptautinių sutelktinio finansavimo platformų paslaugomis. 2024 m. gale „globalgiving“ platforma telkė lėšas 7 Lietuvos PVO iniciatyvoms. Daugiausiai lėšų platformoje – per 240 tūkst. eurų – 2024 m. gale buvo surinkęs Krizinio nėštumo centras, padedantis moterims,

išgyvenančioms neplanuotą nėštumą, vaikelio netektį, nėštumo nutraukimą ar pogimdyvinę depresiją. LPF „Rugutė“, padedantis vėžiu sergantiems vaikams ir jų šeimoms, „globalgiving“ platformoje sutelkė apie 150 tūkst. eurų. Lietuvoje populiarią paramos rinkimo platformą „Contribute“ supurtęs skandalas paskatino joje veikiančias organizacijas ir jų rėmėjus ieškoti alternatyvų. Dalis jų, pavyzdžiui daugiau kaip 400 prenumeratorių turintis tiriamosios žurnalistikos centras „Siena“ ir 1 800 asmenų prenumeruojamas „Laisvės TV“, perėjo į „Patreon“ ir „Substack“.

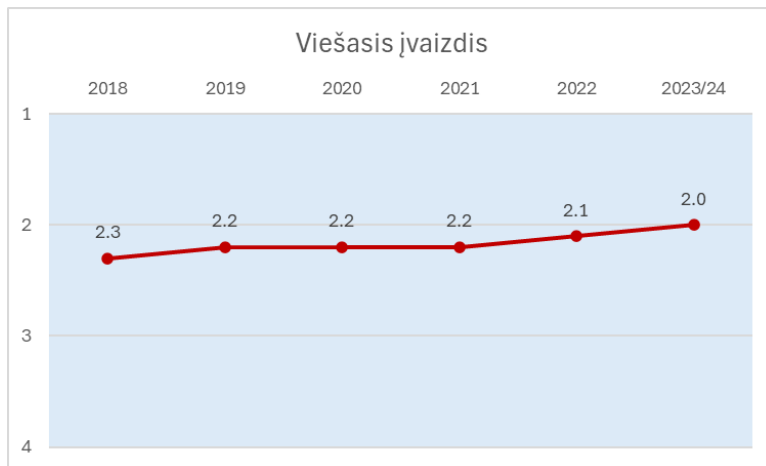
Iš lėto plėtėsi PVO partnerystė su verslu, didinant organizacijų galimybes telkti finansinius išteklius. Nuo 2023 metų visų didžiųjų prekybos tinklų taromatuose gyventojai galėjo paremti „Sengirės“ fondą, VDC, „Maisto banką“, „Blue/Yellow“, Lietuvos Raudonąją Kryžių ir kitas PVO. Prieš keletą metų tokią galimybę siūlė tik vienas prekybos tinklas. 2024 m. verslo organizacijos ir PVO drauge pasiekė, kad būtų palengvinti formalumai paramai bankiniu pavedimu gauti. Koalicijoje dalyvavo MO muziejus, „Blue / Yellow“, Lietuvos Raudonasis Kryžius, „aukok.lt“, M. Čiuželio labdaros ir paramos fondas, „Jaunimo linija“, įmonė „Darius Zubas Holding“ ir Lietuvos verslo konfederacija.

„Fundraising.lt“, lėšų pritraukimo kompetencijų ugdymo programa, kurios steigimąsi parėmė APF, 2023 m. rugpjūtį tapo nepriklausoma organizacija „Baltic Fundraising Hub“. Organizacija startavo sėkmingai – jos siūlomos paslaugos, tokios kaip organizacijos ir lėšų pritraukimo strategijų fasilitavimas, praktiniai mokymai apie NVO valdymą, finansinį tvarumą, lėšų pritraukimą ir komunikaciją, individualios konsultacijos ir mentorystė sudomino PVO ir pirmuosius veiklos metus ji baigė su nedideliu pelnu. Organizacija tęsė „Fundraising Summit“ – NVO lėšų pritraukimui, komunikacijai ir efektyviam valdymui skirtą kasmetinę konferenciją.

Socialinio verslo principu veikianti „SAVA“ platforma teikė pagalbą mobilizuojant savanorius. Ji jungė dešimtis pilietinės visuomenės organizacijų visoje Lietuvoje, verslo įmones bei žmones, norinčius savanoriauti, kūrė savanorystės ryšius, plėtė galimybes savanoriškai veiklai. Taupančius laiką ir išteklius ir klaidų riziką mažinančius finansų valdymo sprendimus PVO siūlė programinės įrangos kompanija „Sąskaita123“. Ji taip pat kvietė organizacijas į mokymus, kaip naudotis kompanijos produktais ir debesų technologijomis. „Global Lithuanian Leaders“, pasaulio lietuvių profesionalų klubų tinklas, viešino Nacionalinę kūrybinių ir kultūrinių industrijų asociaciją (NKIKIA) savo renginiuose, dalinosi su NKIKIA infrastruktūra ir kontaktais.

ALF NVO lyderių akademija tęsė 2022 m. pradėtus mokymus. Tai vienintelė ilgalaikė gebėjimų stiprinimo programa Lietuvoje, skirta NVO komandoms ugdytis reikiamas kompetencijas tvariai veiklai. Mokymus NVO kompetencijoms stiprinti organizacijos galėjo įtraukti į NVO fondo finansuojamus projektus. Šia galimybe PVO naudojos jau daugiau nei 3 metus. NVO lyderių akademijoje buvo pastebėtas didelis poreikis finansinio raštingumo ir finansų valdymo mokymams. Kitos aktualios mokymų ir konsultacijų temos buvo PVO reglamentavimo naujovės ir ataskaitų rengimas. Čia pagalbą PVO siūlė skėtinės organizacijos, NIPC, NVO teisės institutas. Nacionalinė NVO koalicija 2024 m. organizavo ataskaitų rengimo, veiklos skaidrumo ir atskaitomybės mokymus PVO, taip pat civilinės saugos mokymų ciklą savivaldybėse. Specializuotus mokymus PVO siūlė aukštosios mokyklos, pavyzdžiui, Mykolo Romerio universiteto „Mokymų Lab“ kvietė organizacijas į mokymus tema „NVO teikiamų viešųjų paslaugų paketo formavimas ir tobulinimas“, o Vilniaus universiteto Teisės fakultetas kvietė į mokymus apie humanitarinės pagalbos teikimo aspektus, derybas ir mediaciją teikiant humanitarinę pagalbą.

VIEŠASIS ĮVAIZDIS 2.0

2023–2024 m. PVO viešasis įvaizdis nekito. Tradicinė žiniasklaida prisidėjo prie gero sektoriaus įvaizdžio, tačiau socialinėje žiniasklaidoje padaugėjo sektorių menkinančių įrašų. Valdžios atstovai palankiai pasisakė apie sektorių, pasiklioavė PVO ekspertize ir siekė partnerystės informuojant visuomenę ir didinant jos parengtumą ekstremalioms situacijoms. Didelė visuomenės dalis rėmė PVO, tačiau kiek prasčiau vertino sektoriaus į-

taką politikų sprendimams.

Įtraukta į Atmintinų dienų įstatymą 2024 m. Lietuvoje pradėta minėti Pasaulinė nevyriausybių organizacijų diena. Šią dieną apie sektoriaus svarbą Lietuvos visuomenei pasisakė politikai, ji paminėta žiniasklaidoje. Pasitikėjimą PVO didino aiškios jų programos ir kryptinga ilgalaikė veikla. Piliečiai noriau rėmė PVO negu valdžios projektus – pavyzdžiui, 2024 m. spalį pradėjęs veikti Valstybės gynybos fondas sulaukė mažai piliečių dėmesio galbūt dėl to, kad norintieji prisidėti prie šalies saugumo jau rėmė Ukrainai pagalbą teikiančias ir Lietuvos piliečių atsparumą skatinančias PVO.

Neramino jaunimo požiūris į pilietiškumą ir PVO. Jaunimo reikalų agentūros užsakyto tyrimo, skirto jaunimo problematikai, metu buvo apklausti 1 589 jaunuoliai. 37 proc. respondentų manė, kad tik silpni ir nevykėliai dalyvauja NVO veikloje, 48 proc. sutiko su teiginiu, kad žmonės, dalyvaujantys pilietinėse veiklose, įtarinėjami turintys savanaudiškų interesų, o 43 proc. pritarė, kad žmonės, dalyvaujantys pilietinėse veiklose, laikomi keistuoliais. Tačiau 69 proc. apklaustųjų manė, kad piliečių veiklą palaiko bendrapiliečiai, aplinkiniai ir artimieji.

PGI 2023 m. duomenimis, Lietuvos gyventojai PVO priskiria gerokai didesnę galią nei asmeniškai sau ir paprastiesiems žmonėms (atitinkamai 3,1 ir 3,3 ir 4,9 balo dešimties balų skalėje). 2023 m. PGI parodė, kad per metus visuomenės tikėjimas PVO įtaka priimant svarbius jai sprendimus truputį sumažėjo: 2022 m. Lietuvos gyventojai PVO pilietinę galią vertino 5 balais. Visuomenės poliariacija, išryškėjusi COVID-19 pandemijos metu, ir toliau buvo didelė. Prieš Seimo rinkimus 2024 m. vyko aktyvi PVO kampanija „Žinau, ką renku“, PVO skėtinių organizacijų susitikimai su politinių partijų atstovais diskreditavo populistines kandidatų idėjas, tačiau nesugebėjo įtikinti didelės dalies visuomenės nebalsuoti už šiuos kandidatus. Pilietinė visuomenė, 2024 m. lapkritį gausiai dalyvavusi „10 minučių tylos“ protestuose prieš antisemitinę retoriką kaltinto politiko partijos įtraukimą į valdančiąją koaliciją, taip pat nepadarė įtakos politikų sprendimui.

Nacionalinė žiniasklaida dažnai minėjo PVO, pasiklioavė PVO ekspertize ir plačiai aptarė PVO atliekamus tyrimus, tokius kaip Pilietinės visuomenės instituto PGI ir NSMO socialinės atskirties

tyrimai. Žiniasklaidoje ir politikų pasisakymuose PVO tapo aktualių temų „ambasadorėmis“ – pavyzdžiui, retas pokalbis skurdo tema, per kurį nebūtų paminėtas „Maisto bankas“, o civilinės saugos tema – Raudonasis Kryžius ar Lietuvos šaulių sąjunga. Nacionalinė žiniasklaida, kuri 2020–2021 m. vykusių masinių „Šeimos gynimo maršų“ metu brėžė liniją tarp „gerų“ ir „blogų“ judėjimų, 2023–2024 m. piešė vieningo ir susitelkusio sektoriaus portretą. Tradiciniai kasmetiniai didžiųjų labdaros organizacijų TV projektai didino šių organizacijų matomumą, o nacionalinis transliuotojas ir „Laisvės TV“ aktyviai rėmė Blue/Yellow“ akciją „Radarom!“ ir labai prisidėjo prie jos sėkmės.

Socialiniuose tinkluose daugėjo bandymų sumenkinti PVO, skleisti abejones dėl jų veiklos tikslų ir skaidrumo. Pavyzdžiui, buvo platinama tikrovės neatitinkanti informacija apie Lietuvos Raudonąjį Kryžių, tvirtinama, kad už aukotojų pinigus perkami brangūs automobiliai, NVO priekaištaujama dėl neva itin didelių atlyginimų. Padaugėjo puolimų organizacijoms, renkančioms paramą Ukrainai, dėl kurių netgi buvo kreiptasi į teismą: „Laisvės TV“ įkūrėjas visuomenininkas Andrius Tapinas laimėjo bylą prieš Seimo narį dėl nepagrįsto kaltinimo pralošus Ukrainai aukotus pinigus.

Valstybinė valdžia pasitikėjo PVO galimybėmis pasiekti vietos bendruomenės ir platesnę visuomenę. Susidūrusios su visuomenės mobilizavimo iššūkiu, į sektorių atsigrėžė Krašto apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijos. 2023 m. rudenį patvirtintame Piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategijos 2023–2025 m. įgyvendinimo plane ir Valstybės gynimo plane NVO įvardintos tarp visuotinės gynybos dalyvių. 2023 m. Krašto apsaugos ministerija pradėjo pirmąją savo istorijoje NVO veiklos finansavimo programą, kurią pratęsė 2024 metais. SADM toliau glaudžiai bendradarbiavo su socialines paslaugas teikiančiomis PVO ir aktyviai dalyvavo formuojant šalies PVO politiką. Šios ministerijos Nevyriausybių organizacijų plėtros skyrius vykdė sektoriaus stebėseną, palaikė dialogą su skėtinėmis organizacijomis ir siekė sektoriaus plėtrai palankių valdžios sprendimų. 2024 m. gale SADM ir PVO santykius apkartino reputacinis skandalas: Mariaus Čiuželio paramos fondui, žinomai organizacijai, laiku neinformavus apie į darbą priimtą asmenį, buvo pažeisti įstatymai ir fondas pripažintas nebeatitinkantis minimalių patikimo mokesčių mokėtojo kriterijų, jam panaikintas paramos gavėjo statusas. SADM sustabdė projekto „Sidabrinė linija“, skirto teikti emocinę psichologinę pagalbą telefonu vyresnio amžiaus žmonėms, finansavimą 2025 metams.

Ministerijų ir jų skyrių požiūris į PVO, pasitikėjimas PVO ir PVO įtraukimas nebuvo vienodas. Kai kurie asignavimų valdytojai neturėjo supratimo, kaip veikia PVO, kas yra administracinės išlaidos ir kad projektus vykdančios PVO apskritai jų patiria. Pavyzdžiui, Sveikatos apsaugos ministerija konkursuose, kuriuose PVO konkuravo su valstybinėmis ir savivaldybių įmonėmis, įvedė kriterijų, pagal kurį skyrė balus, atsižvelgiant į išlaidas administravimui. Didžiausią balą gavo paslaugų teikėjai, kurių administravimo išlaidos sudarė 0-3 proc. projekto vykdymui prašomos sumos, o pareiškėjams, viršijusiems 5 proc. išlaidų administravimui ribą, balas nebuvo skiriamas. „Transparency International“ Lietuvos skyrius susidūrė su praktiniais apribojimais siekdamas gauti duomenis iš RC. Šie duomenys yra prieinami žurnalistams, tačiau PVO nepasiekiami, taip sudaromos nepalankios sąlygos advokaciją vykdančioms PVO. Savivaldos lygmeniu požiūris į PVO ir PVO įtraukimas nemaža dalimi priklausė nuo NVO koordinatorių. Kėdainių rajono savivaldybė yra gerosios praktikos pavyzdys, kai savivaldybės NVO koordinatorė sėkmingai kuria savivaldos ir PVO dialogą.

Verslo požiūris į PVO lėtai kito teigiama linkme. Verslo organizacijos įvertino didžiųjų PVO profesionalumą, kvietė pasisakyti verslo renginiuose lyderystės ir darbuotojų motyvavimo temomis. Palyginti su verslo sektoriumi, PVO komunikacijos biudžetai buvo maži, tačiau nacionalinės PVO, bendradarbiaudamos su viešųjų ryšių agentūromis, vykdė sėkmingą komunikaciją, kuri skynė apdovanojimus komunikacijos, rinkodaros ir reklamos konkursuose. Pavyzdžiui, „Vaikų linijos“ reklaminė kampanija „Sunkios mintys“, kviečianti skirti organizacijai 1,2 proc. gyventojų pajamų mokesčio, pasiekė itin plačią auditoriją ir didžiausiuose Lietuvos naujienų portaluose inicijavo diskusijas apie vaikų patiriamus psichologinius iššūkius. „Vaikų linijos“ atstovus citavo žiniasklaida, jie buvo kviečiami į televizijos ir radijo laidas, prie kampanijos prisijungė didelę auditoriją turinčios įžymybės. Ši kampanija pelnė „PR Impact“ ir „Baltic Best“ reklamos apdovanojimus ir apdovanojimą kūrybiškumo festivalyje „ADC*LT“. Kokybiško komunikavimo visuomenei reikšmę suvokė ir mažesnės PVO, jos neretai dalį savo mažų išteklių skyrė socialinių medijų turiniui kurti.

Atviros Lietuvos fondas, vykdamas PVO gebėjimų stiprinimo programą, pastebėjo, kad PVO požiūris į ataskaitas keičiasi dėl reikalavimų finansavimui gauti. Rėmėjai, tokie kaip sutelktinio finansavimo platforma „aukok. Lt“, kelia didelius reikalavimus ataskaitoms, o valstybės programos nefinansuoja projektų, jei organizacijos nėra pateikusios ataskaitų RC. Organizacijų, rengiančių solidžias ataskaitas vis daugėja, o Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas kartą per dvejus metus peržiūri narių ataskaitas prieš jų pateikimą RC. NSMOT taip pat yra patvirtinęs etikos kodeksą, kuriuo remiasi priimdamos sprendimus. Šis kodeksas apibrėžia etikos standartus ne tik darbuotojams, bet ir valdymo struktūroms.